

EDUCAȚIA INTERCULTURALĂ: ASPECTE DEFINITORII

MÎSLIȚCHI Valentina, doctor în pedagogie, conferențiar universitar,
Catedra Psihopedagogie și Educație Preșcolară,
Universitatea de Stat din Tiraspol, Republica Moldova

Rezumat. *Articolul scoate în evidență aspectele definitorii ale educației interculturale. În lucrare este definit conceptul de educație interculturală în accepțiunea diverșilor cercetători; este elucidat specificul educației interculturale din perspectivă diversă; sunt precizați termenii cu care conceptul de educație interculturală se află în relație de interdependență.*

Summary. *The article highlights the defining aspects of intercultural education. The paper defines the concept of intercultural education in the point of view of various researchers; the specifics of intercultural education from different perspectives are elucidated; the terms with which the concept of intercultural education is in a relationship of interdependence are specified.*

Cuvinte-cheie: *educație interculturală, aspecte, educație multiculturală, educație de gen.*

Keywords: *intercultural education, aspects, multicultural education, gender education.*

Educația în perspectiva deschiderii către valori multiple reprezintă un demers pe deplin justificat, întrucât vizează o mai bună inserție a individului într-o lume spirituală polimorfă și dinamică. Acest demers formativ vine atât în întâmpinarea dezideratelor individualității, prin valorizarea unor trăsături particulare, unice, ce merită a fi recunoscute sau amplificate, cât și în profitul societății, asigurându-i un anumit grad de coerență, solidaritate și funcționalitate [2, p. 172].

Educația interculturală constituie o nouă realitate socială, extrem de complexă, reflectată la nivelul teoriei pedagogice. S. Cristea afirmă că putem identifica trei perspective de analiză a educației interculturale ca: dimensiune particulară a educației, concretizată la nivel de conținuturi pedagogice specifice; principiu de politică a educației, angajat la nivel de proiectare curriculară; trăsătură generală a educației, dezvoltată la nivel contextual.

Ca dimensiune particulară, educația interculturală poate fi integrată în „noile educații” pe care UNESCO le consideră „răspunsuri la problematica lumii contemporane”. În sens larg, educația interculturală reflectă, în plan pedagogic, complexitatea raporturilor, proprii societății postmoderne (postindustriale, informaționale), între tendința promovării globalizării și cea a respectării comunităților teritoriale și locale. Fenomenele de anvergură, afirmate la granița dintre secolul XX-XXI (mobilitatea profesională, expansiunea democrației, extinderea informatizării, construcția spațiului politic european etc.), au determinat o nouă viziune asupra interculturalității, interpretată

ca un mod general de abordare a realității sociale și educative, „de analiză și de înțelegere a problemelor legate de alteritate și de diversitate culturală” [1, p. 100].

Ca principiu de politică a educației, educația interculturală propune un nou cadru normativ care reorientează activitatea pedagogică „de la etnocentrism la alteritate”, de la monodisciplinaritate spre inter- și transdisciplinaritate.

În plan metodologic, educația interculturală se deosebește de educația multiculturală sau pluriculturală, care descriu static fenomenul diversității culturale, îndeosebi prin juxtapunerea culturilor. Educația interculturală dezvoltă o viziune dinamică, bazată pe analiza interacțiunii culturilor, în diferite contexte sociale, determinate macro și microstructural [1, p. 101].

Ca trăsătură generală a educației, dezvoltată la nivel contextual, educația interculturală are o arie de manifestare variabilă în raport de condițiile existente într-un spațiu și timp pedagogic determinat istoric, ce poate oferi soluții viabile pentru rezolvarea tensiunilor existente în sistemele (post)moderne de învățământ între valorile pedagogice de tip: național-internațional, local-global, singularitate-universalitate, identitate-alteritate; este o nouă provocare angajată la nivel teoretic și practic, în contextul societății informaționale. *La nivel teoretic*, educația interculturală reflectă resursele superioare ale culturii situate la intersecția dintre valorile generale și specifice, științifice și estetice, tehnologice și morale, politice și religioase, intelectuale și psihofizice, realizabile într-un cadru diversificat, formal și nonformal, dar și informal. *La nivel practic*, educația interculturală asigură extinderea și aprofundarea zonei care susține proiectarea curriculară a instruirii la intersecția dintre conținuturile culturii universale și naționale și experiențele socioculturale ale fiecărei comunități [1, p. 101].

Potrivit Dicționarului Praxiologic de Pedagogie, educația multi-/interculturală reprezintă o componentă a noilor educații care promovează:

- multi-/interculturalismul, apropierea multi-/interculturală, acceptarea și respectarea celorlalți, conviețuirea cu ceilalți;
- promovarea respectului față de sine și a respectului și solidarității față de alții, față de cultura altor popoare;
- valorificarea pozitivă a diversității culturale (în special în ceea ce privește diferențele naționale, etnice, culturale, religioase, lingvistice ale minorităților sau comunităților);
- formarea și dezvoltarea unor atitudini și comportamente multi- și interculturale, prin promovarea propriei culturi, dar și prin manifestarea unei atitudini deschise față de alte culturi;
- valorificarea abilităților de comunicare interculturală, eliminarea barierelor culturale și egalizarea șanselor la educație;
- evitarea prejudecăților și promovarea unei educații democratice multiculturale și interculturale [3, p. 46].

Educația multiculturală și educația interculturală răspund finalităților *educației pentru diversitate*, care trebuie să asigure acceptarea și respectul diferențelor culturale existente la nivel societal, egalitatea de șanse și, totodată, să identifice soluții la problemele generate de existența diferențelor culturale – A. Nedelcu, 2002 [apud 3, p. 46];

- Este necesar „un dialog permanent între culturi, dialog fatalmente conflictual, dar în care fiecare trebuie să se angajeze pentru a învăța să îl cunoască pe Celălalt, acceptând eventualitatea unor schimbări importante în atitudinile sau în credințele proprii și fiind deschis la dinamica „transformărilor mutuale”, în loc să se complacă în specificități, oricât de grandioase sau de seducătoare ar fi ele.” – G. Ferreol (coord.), 2000;

- „Perspectiva interculturală constituie acea formă de răspuns la pluralismul cultural prin care, stipulându-se afirmarea fiecărei culturi cu normele specifice, se militează pentru crearea condițiilor formării unei sinteze de elemente comune, ca bază a înțelegerii la nivel zonal sau mondial, în vederea construirii unei civilizații noi.” – C. Cucuș, 2000;

- Educația interculturală este un tip de educație axată pe deschiderea înspre multiple valori culturale, permițând adaptarea optimă la diversitatea culturală, care are ca obiectiv principal „pregătirea persoanelor pentru a percepe, accepta, respecta și a experimenta alteritatea (...) . A face educație interculturală presupune ca însuși procesul educațional să se realizeze într-un mediu interacțional, prin punerea alături sau față în față a purtătorilor unor expresii culturale diferite.” – C. Cucuș, 2006;

- „Dată fiind eterogenitatea culturală a populației școlare și a societății în ansamblul său pe criterii de rasă, etnie, religie, gen, clasă socială, handicap, habitat etc., activitățile educative propuse de școală trebuie să respecte și să valorizeze diversitatea culturală.” – S. Butnaru, 2009 [apud 3, p. 47].

Cercetătoarea M. Rey, de la Universitatea din Geneva, afirmă: „Cine spune *intercultural* spune în mod necesar, plecând de la sensul plener al prefixului *inter-*: interacțiune, schimb, deschidere, reciprocitate, solidaritate obiectivă. Spune, de asemenea, dând deplinul sens termenului cultură: recunoașterea valorilor, a modurilor de viață, a reprezentărilor simbolice la care se raportează ființele umane, indivizii sau societățile, în interacțiunea lor cu altul și în înțelegerea lumii, recunoașterea importanței lor, identificarea interacțiunilor care intervin simultan între multiplele registre ale aceleiași culturi și între diferite culturi” [apud 2, p. 175].

Conform orientărilor formulate de UNESCO, principiile care ghidează abordarea interculturală a educației și mijloacele de aplicare a acestora sunt multiple.

În primul rând, educația interculturală trebuie să respecte identitatea culturală a elevilor furnizând tuturor o educație de calitate adaptată și adecvată din punct de vedere cultural. Pentru aplicarea acestui principiu se preconizează:

- utilizarea de programe de studiu și materiale pedagogice care să țină cont de cunoștințele și experiența elevilor, de sistemul de valori și aspirațiile lor sociale, economice și culturale specifice, să încurajeze respectarea identității culturale și a limbii acestora;
- elaborarea de metode pedagogice adecvate din punct de vedere cultural;
- formarea educatorilor și profesioniștilor din educație;
- stabilirea de interacțiuni adecvate între școală ca centru de activități sociale și culturale în serviciul comunității și comunitatea locală în procesul educativ prin implicarea diferiților actori (familie, comunitatea locală) în gestiunea, luarea deciziilor și aplicarea de programe școlare.

Conform celui de-al doilea principiu, educația interculturală trebuie să furnizeze fiecărui elev competențele culturale necesare participării active și depline la viața societății. Acest principiu poate fi realizat prin:

- garantarea șanselor egale și echitabile în materie de educație, prin utilizarea de programe și materiale pedagogice care permit grupurilor majoritare dobândirea de cunoștințe asupra istoriei, tradițiilor, limbii și culturii minorităților, furnizarea, respectiv dobândirea de cunoștințe despre societate în ansamblu de către grupurile minoritare și eliminarea prejudecăților grupurilor culturale distincte;
- promovarea unor metode de învățare adecvate care să faciliteze participarea activă a elevilor la procesul educativ și integrarea metodelor de învățare formale și nonformale, tradiționale și moderne, realizarea de proiecte comune;
- o pregătire inițială adecvată pentru învățători și o formare profesională permanentă care să furnizeze acestora o înțelegere aprofundată a abordării interculturale a educației și implicarea acestora în transpunerea efectivă a principiilor acesteia în procesul educativ, conștientizarea rolului pe care educația o poate avea în lupta contra rasismului și discriminării, o abordare a educației bazată pe drepturile omului etc.

Un al treilea principiu subliniază rolul educației interculturale în furnizarea de cunoștințe, atitudini și comportamente culturale care să contribuie la înțelegerea, respectul reciproc și solidaritatea dintre indivizi, grupuri etnice, sociale, culturale, religioase și între națiuni. Aplicarea acestui principiu necesită următoarele mijloace de realizare:

- elaborarea de programe de studii care să contribuie la descoperirea și promovarea diversității culturale, conștientizarea valorii pozitive a diversității culturale și a patrimoniului cultural, conștientizarea necesității luptei contra rasismului și a discriminării, a înțelegerii și respectării tuturor popoarelor, a culturii, civilizației și valorilor acestora;
- utilizarea de metode de învățare adecvate care să permită organizarea procesului educativ într-un context egalitar;

- dobândirea de competențe care să permită comunicarea și cooperarea dincolo de barierele culturale prin contacte directe și schimburi de elevi, studenți și educatori în diferite țări, realizarea de proiecte comune de către instituții din țări diferite, realizarea de rețele internaționale de elevi, studenți și cercetători etc.;
- învățarea de limbi străine;
- formare inițială adecvată și perfecționarea permanentă a educatorilor care să vizeze conștientizarea valorii pozitive a diversității culturale, cunoașterea istoriei civilizațiilor care facilitează o mai bună înțelegere a culturilor și a complementarității acestora;
- dezvoltarea de competențe sociale care să încurajeze participarea socială activă la gestiunea școlilor;
- dobândirea de competențe de comunicare interculturală [apud 4, pp. 18-19].

Obiectivul principal al educației interculturale rezidă în pregătirea persoanelor pentru a percepe, accepta, respecta și a experimenta alteritatea. Scopul îl reprezintă netezirea terenului întâlnirii cu celălalt. A face educație interculturală presupune ca însuși procesul educațional să se realizeze într-un mediu interacțional, prin punerea alături sau față în față a purtătorilor unor expresii culturale diferite. Alteritatea trebuie să devină un motiv de bucurie, o ocazie de întărire a sentimentului viețuirii laolaltă, o dorință de simțiri și conlucrări binevenite. Celălalt este un prilej de descoperire și conștientizare a identității reale. Căci, în căutarea celui alt, ne descoperim pe noi înșine, ne dăm seama de ceea ce suntem, sperăm, merităm. Frumusețea existențială ne este dată de celălalt, de miracolul evadării din sine, de proiectarea în altul, de iubirea celui apropiat, ca și a celui îndepărtat [2, p. 172].

Educația interculturală vizează o abordare pedagogică a diferențelor culturale, strategie prin care se iau în considerație specificitățile spirituale sau de alt gen (diferența de sex, diferența socială sau economică etc), evitându-se, pe cât posibil, riscurile ce decurg din schimburile inegale dintre culturi sau, și mai grav, tendințele de atomizare a culturilor [2, p. 175].

Actualmente, în contextul educației interculturale, se acordă atenție deosebită *educației de gen* - tip de educație care susține luarea în considerare a diferențelor de gen, a abilităților specifice, a atitudinilor și comportamentelor referitoare la rolurile de gen, în abordarea dezvoltării indivizilor.

Educația de gen debutează odată cu formarea la copiii de 2-3 ani a identității de gen, ca urmare a interacțiunilor dintre sine și ceilalți și a constatării unor asemănări și deosebiri, a unor roluri specifice etc.

În realizarea educației de gen sunt relevante următoarele aspecte:

- promovarea echității de gen și de șanse egale;
- asigurarea de șanse egale de realizare și autorealizare a potențialului individual feminin și a celui masculin;
- proiectarea, elaborarea și implementarea unor strategii educaționale/pedagogice/didactice adecvate, care să promoveze relații educaționale reciproc benefice;

- formarea identității și sensibilității de gen;
- depășirea atitudinilor tradiționale rigide și a prejudecăților promovate cultural cu privire la socializarea de gen;
- valorificarea socializării de gen în vederea dobândirii (învățării și interiorizării) identității de gen;
- încurajarea comportamentelor și atitudinilor de gen dezirabile din punct de vedere educațional, didactic, social și cultural [3, p. 33].

Educația interculturală constituie o opțiune ideologică în societățile democratice și vizează pregătirea viitorilor cetățeni în așa fel încât ei să facă cea mai bună alegere și să se orienteze în contextele multiplicării sistemelor de valori.

C. Cucos precizează că atunci când un individ se situează între două culturi există riscul apariției unui dezechilibru transcultural, din cauză că apare o tensiune între valorile specifice celor două sisteme culturale; în acest tranzit cultural, individul riscă să se „rătăcească”, deoarece valorile „vechi” nu sunt (încă) validate și confirmate în cultura nouă, de inserție. Criteriile axiologice sunt prost reperate sau nu sunt identificate. Se pare că e necesară o anumită perioadă de timp, de acomodare, pentru discernerea sau descoperirea valorilor analoage ale „noii” culturi (sau valorile „de substituție”), în vederea stabilirii unui referențial valoric restructurat, din perspectiva căruia să se poată descifra satisfăcător noul spațiu spiritual.

Persoana care pătrunde într-un alt orizont cultural se va vedea confruntată cu un alt sistem de percepție a realului, cu un ansamblu de viziuni culturale specifice asupra timpului și spațiului, cu un mod diferit de relaționare cu celălalt. În situația creată, trebuie exploatate simbolurile comune, elementele culturale asemănătoare care fac o breșă și pot facilita „trecerea” dintr-o lume (cu valorile ei) în alta, mai bogată și mai permisivă în privința valorilor eterogene. Pentru înțelegerea mutuală, este necesară o negociere a sistemului de referințe comune între partenerii acestui schimb. Elementele comune se pot converti în suporturi pentru catalizarea procesului de integrare. În acest proces, „prima” identitate se va eroda (sau va intra) într-o „a doua”, pe cale de a se naște, dar care va fi integrantă și mai largă. În legătură cu această situație, se pun câteva întrebări: Este, oare, necesară ocultarea anumitor valori, pentru decantarea mai bună a celor nou-venite? Care dintre ele joacă rolul de rampă de translație către noile coduri de valori, cele identitare sau cele diferite sau chiar contrastante? Aceste valori antagoniste (în cazul în care există) constituie obstacole pentru procesul de tranziție a individului spre o altă cultură? Incorporarea noilor valori se produce printr-o necesară „devalorizare” a altora? La aceste întrebări trebuie să se răspundă într-o manieră atentă și nuanțată. Într-o interacțiune culturală autentică considerăm necesară realizarea unui continuum valoric și nu a unei rupturi sau negări, chiar și parțiale, a unor valori preexistente [2, p. 174].

În fenomenul intercultural există o coexistență de culturi care interrelaționează, noțiunea fiind axată pe ideea de interacțiune în relațiile stabilite între indivizi și grupuri aparținând unor culturi și civilizații diferite. Interacțiunea de tip intercultural este o situație relațională, o experiență de schimburi reciproce, de comunicare, în care părțile sunt conștiente de specificul cultural și identitar al celuilalt, adică își recunosc mutual alteritatea. Deși implică reciprocitatea în schimburi, interculturalitatea este un raport de schimburi reciproce în care fiecare partener își conservă o relativă identitate culturală proprie, aspect precizat de O. Meunier [apud 4, p. 14].

În concluzie, precizăm că, reprezentantă de vază a noilor educații, *educația interculturală* reprezintă resursă fundamentală de dezvoltare coerentă și durabilă a fiecărei personalități apte să asigure acceptarea și respectul diferențelor culturale, să dețină și să manifeste atitudini și comportamente mulți- și interculturale, să faciliteze valorificarea pozitivă a diversității culturale, în contextul unei societăți deschise, democratice.

Bibliografie

1. Cristea, Sorin. Educația interculturală. În: Revista Didactica Pro..., revistă de teorie și practică educațională. 2003, nr. 4-5(21), pp. 100-102. ISSN 1810-6455.
2. Cucos, Constantin. Pedagogie. Ediția a III-a revăzută și adăugită. Iași: Polirom, 2014. 534 p. ISBN 978-973-46-4041-6.
3. Dicționar praxiologic de pedagogie. Coord. M. Bocoș. Vol. II: E-H. Pitești: Paralela 45, 2016. 358 p. ISBN 978-973-47-2313-3.
4. Moț, Anca. Educația interculturală – rolul UNESCO în promovarea diversității culturale. In: Drepturile omului. 2017, nr. 2, pp. 12-21. ISSN 2668-9499. Disponibil: https://revista.irdo.ro/pdf/2017/revista_2_2017/02_Anca_Mot.pdf.